

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0038

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

XV. HOOFDSTUK.

*Tittius. Titti.**Tittie-Boom.*

Hæc etiam latifolia est arbor, sed altitudine & crassitie præcedentibus longe inferior, ita ut ejus truncum unus complecti possit vir, qui corticem gerit glabrum & cinereum, succosumque, coma ejus densior est, brevioribusque constat ramis quam præcedens.

Folia gerit ampla, plerumque subrotunda vel oblonga, inferius in rotundum desinentia, brevibus crassisque infidentia petiolis, plerumque opposita, crumque obliquam efformantia, decem, tredecim, & quindecim pollices longa, subtus lanuginosa seu pilosa, ut & eorum petioli, plurimæque simul ramorum extremitati increscunt. Flores magnis & ramosis in racemis progerminant campaniformes Hyacinthorum more, ex quinque crassis formati petalis, extrorsum inflexis, calicem referentibus, coloris albescentis intus purpurascens. Uni autem istorum petalorum increscunt quatuor vel quinque crassiuscula & firma stamina erecta, quorum bina breviora sunt, antheras luteas gerentia, & parum inflexa, cætera floris pars concava est: si vero hic accurate examinetur, bina posteriora & minima petala concreta sunt, triaque reliqua majora & longiora extrorsum flexa, & ad oras parum circinnata, unde & in floris centro quatuor tantum stamina sunt, antheras gerentia, quintum vero pistillum est: Petalorum ac florum odor dulcis quodammodo est, sed debilis; ex floris centro fructus excrescit instar minoris pruni, non perfecte sphaericus, sed irregularis, parumque gibbosus, plerumque campaniformis, superius nempe latissimus, sed clausus nec umbilicatus, sed parvo apice ornatus, perfecte rotundus si maturus: Caro artissime nucleo jungitur & adhæret ipsi firmissime, estque succosa admodum uti in prunis, sed ingrata & amara.

Nucleus interior quoque campaniformis est, inferius parum excavatus, in medio tuberculofus, externe rugosus, & in quinque protuberantes angulos distinctus, substantiæ lignosæ. Arboris lignum est album, leve, molle, nec durabile, ad parva tamen navigia usitatum.

Anni tempus. Flores Januario mense progerminant, quo & fructus maturi conspiciuntur.

Nomen. Latine *Tittius*, secundum Amboinense *Caju Titti*.

Locus. In Amboinæ insulis crescit non tantum sponte in humilibus & proximis silvis, sed ab Amboinensibus quoque in hortis silvestribus feritur ac colitur, donec crassum gerat truncum, atque propagatur tam femine quam stipitibus. In altis vero montibus ac densis silvis non læte viget, sed ad ipsarum oras & in locis ventosis.

Ufus. Amboinenses maxime hanc amant arborem, ac diligenter eam colunt, quum ejus lignum adeo aptum sit ad monoxyla ex ipso formanda, quum tam leve sit ac facillime excavari possit, quæ cymbæ quotidiano ipsis inserviunt usui, tam ad circumnavigandum quam ad piscandum, quas summa cum alacritate in terram & etiam in aquam norunt adtrahere, quæque in aqua marina satis durabiles sunt, dulcis vero illas cito corrumpit & inficit: Hinc fit, ut quævis fere arbor suum habeat dominum, nec licitum est cuivis eam cedere: Hoc vero incolam dono naturæ tribuere oportet, unde tam commodum acquirit lignum, quo si destitueretur, minorum ac levium navigiorum commodo & usu defraudaretur, alia equidem satis durabilia largitur natura ligna, sed hæc non ita levia aquæ innatant, neque adeo facilia elaboratu sunt.

Recens arboris cortex contritus & contusus, ejusque succus expressus cuncta carnis vulnera & ulcera curat, læviter enim detergente virtute sua hæc depurat, lenique adstrictione illa curat.

P. S. *Tittius* duplex est, rubra & alba, foliorum forma non multum differens, excepto quod illa rubræ speciei paulo majora sint, in longum apicem desinentia, ac subtus magis lanuginosa, binæ quoque prope pedunculum majores venæ fusæ sunt. Illa albæ paulo minora sunt, rotundiora, nec subtus lanuginosa, sed parum rugosa, omnesque venæ albicant.

Albæ

Dit is mede een groot-bladige boom, aan hoogte en dikte de voorgaande veel wykende, zynde den stam ordinaris zo dik, dat hem een man omvaden kan, met een evene, ligt-graauwe, sappige schorsse, de kruyn is digter van loof, en korter van takken dan de voorige.

De bladeren zyn groot, meest rond of wat langagtig, agter met ronde billen, op korte dikke steelen, meest tegens malkander staande, en een schuyns kruys uitmakende, 10. 13 en 15. duymen lang, 9. en 12. breed, van onderen wolachtig of ruyg, gelyk ook de steelen, en staan digt op malkander aan 't voorste der takken. De bloemen komen voort aan groote en getakte trossen, in gedaante van klokken of Hyacinthen, te weten van vyf vette blaates gemaakt, uitwaarts geboogen, en een kelkje makende, vuyl-wit van koleur, en binnen wat peers. Tegen een van deze vyf blaadjes zyn 4. of 5. dikke en styve draden vast gegroeyt, waar van twee korter zyn, met geele noppen, en wat inwaards gebogen, de rest van 't kelkje is hol: als men de bloem wat naauwer beziet, zo blykt dat de twee agterste en kleenste blaadjes een blad uitmaaken, en de drie andere grootere hangen uitwaarts gebogen, en aan haare kanten wat gekrult, daarom ook binnen eygentlyk maar vier draden staan met noppen, en 't vyfde is een stieletje, de reuk van knoppen, bloemen, en bladeren is wat zoet, dog slap, uit 't onderste dexer bloemen groeid de vrugt, als een kleene pruyme, niet regt rond, maar ongeschikt en wat bultig, meest kloks-wys, te weten vooren breedst, dog geslooten, zonder navel, maar wel met een kort spitsje regt rood, alsze ryp zyn. Het vleesch hangt zeer vast aan de korf, en is zeer zappig, gelyk in de pruymen, onlieffelyk, en bitter.

De binnenste korf is kloksgewys, van onderen wat hol, met een beuveltje in de midden, buyten ruyg, en met vyf uitstekende kanten geribt, boutachtig van substantie. Het hout is wit, ligt, week, en niet durabel, egter tot 't maken van kleene vaartuigen gebruikelyk.

Sayzoen. Zy bloeyen in January, wanneer men ook de rype vruchten ziet.

Naam. In 't Latyn *Tittius*, na 't Amboinsche *Caju Titti*.

Plaats. Het wast in de Amboinsche Eilanden, niet alleen van zelfs in de laage en naaste bosschen, maar werd ook van de Amboinezen in haare bosch-tuynen gezaayt en gebavent, tot dat 't een dikke stam gewint, latende zig voortplanten, zo door 't zaat, als door stokken. In 't hooge gebergte en digte bosschen wil 't niet wassen, maar wel aan de kanten van dezelve, en op lustige plaatzen.

Gebruik. De Amboinezen houden veel van dezen boom, en queken hem zorgvuldig aan, om dat zyn hout zo bekwaam is, om kleene prauwen of boutte schuytjes daar van te maaken, om dat 't zo ligt is, en gemakkelyk om uyt te bollen, welke schuytjes zy tot haare dagelykze nooddrift gebruiken, zo om heen en weer te vaaren, als om te visschen, dezelve met een vaardigheid van, en op 't land balende, die ook in zee-water redelyk durabel zyn, maar 't zoet water doetze baastelyk bederven: Hier van daanis 't, dat bykans ieder boom zyn Eygenaar heeft, en men magze niet zonder toestemming omkappen, 't welk den Inlander de goedheid der nature te danken heeft, die hem zulke een gemakkelyk hout laat wassen, zonder het welke hem het gerief van ligte vaartuygen zeer bezwaarlyk zoude vallen, want daar zyn genoeg andere bouten die durabel zyn, maar niet zo ligt op 't water, en gemakkelyk te bearbeyden.

De versche schorsse gevreeven of gestampt, en het zap uitgedrukt, geneest allerley vleesch-wonden en Ulcerationen, met een fyne afveegende kragt dezelve zuiverende, en voorts met een zachte adstrictie heelende.

P. S. *Titti* is tweederley, rood en wit, aan 't fatzoen der bladeren niet veel verschillende, behalven dat die van 't roode wat grooter zyn, met een lange spits, en van onderen merkelyk wolachtig, ook hebben de twee grootste aderen by den steel wat bruyns. Die van 't witte zyn een bayrtje kleender, ronder, en van onderen niet wolagtig, maar slegts wat ruyg, en alle de aderen witachtig.

Het

Albæ speciei lignum multo aptius est ad navigia illa minora, quum facile intumescat & aquam adfugat, sed cito iterum exsiccat, nec rimas agit, e contra rubra lignum gerit magis ruffum, facile quoque intumescit, sed, si siccetur, facile finditur, unde alba potissimum colitur, rubraque silvestris habetur.

Tabula Vigesima

Ramum exhibet Tittii.
Ubi Litt. A. ejus fructum,
B. Vero ejus officulum seminale denotat.

A A N M E R K I N G.

Tittius a Valent. in Amboinae descript. pag. 221. quoque commemoratur, & in Tab. sub No. LV. exhibetur.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Tittius Litorea. Saoly.

HÆc Tittii species est litorea, truncum gerens multo humilorem ac tenuiorem præcedenti, quique plerumque incurvus est, inclinatus, & haud multo crassior est crure, aliquando autem ad hominis crassitiem excrescit, ejus rami sunt pauci & incurvi, corticem gerentes nigricantem, rugosum, ac nodosi sunt per vestigia deciduorum foliorum, quique medulla fungosa sunt repleti, in horum summo folia copiose locata sunt arcte sibi juncta binaque opposita, obliquam efformantia crucem, quæ illis Tittii quam simillima sunt, sed breviora & flaccidiora, formam habentia plani remi, inferius nempe angustata, superius lata & rotunda, in obtusum apicem definita, novem ac decem pollices longa. sex septemve lata, superne glabra, inferne lanuginosa, plurimis per texta crassis & obliquis costis, petiolis autem crassis & curvis insident, subtus purpurascens, quales & costæ longitudinales sunt.

Flores brevibus crassisque insident pedunculis, qui primo coronam efformant densam, capita acuta sustinentem, quorum longissimum medium est, quæ in flores explicantur, atque illos Manora referunt, sed sunt infundibuliformes, seseque aperiant in septem octoque petala extensa & sursum elevata, fordide alba, gratum quodammodo odorem spirantia, sed debilem, ac facillime decidentia, quum filamentum in conspectum venit longum, quod capitulo insidet viridi & in fructum excrescit. Hic semi-adultum refert Ficum, vel fructum Siri Boppar, sed caseiformis est, viridis, ac demum nigricans, supra circulo cinereo notatus, ac fovea inpressus, ubi & cordiformis est, ac porro repletus medulla fungosa & sicca.

Arboris lignum est album, molle, & inutile: Locis crescit saxosis, seu in litoribus ad declives montium pedes fitis, ad silvæ oram declinans, ac si ab aliis premeretur, & expelleretur fruticibus.

Nomen. Latine Tittius Litorea. Malaice a quibusdam Titti Laut. Amboinice in Hitoe Saoly & Aylaun Umali. in Leytimora Mabecul & Aylaun Maccur, alii illam Malaice vocant Pamali, h. e. Folium infaustum, quum piscatores hoc folium pro malo habeant omne ad pisces capiendos, si in navigiis suis decidat.

Locus. Hujus sæpe una alterave arbuscula obcurrit in remotis ac folitariis litoribus saxosis, potissimum vero in Hitoe ora & parva Cerama.

Ufus. Non sunt in usu ejus folia vel lignum, sed, uti dictum fuit, ejus folia ab Amboinensibus piscatoribus maxime exprobrantur, ita ut inter tigna hujus libri hæc arbor numerata sit tantum ob adfinitatem præcedentis Tittii: Trunci vero cortex in re Medica habet usum, ejus enim fructum ad digiti longitudinem in diametro cum paulo majore quantitate corticis radicem Succi Saxatilis, aquæ incoctus & propinatus, inveteratam curat Dyfenteriam, quod medicamentum institutum fuit in trienni infante meæ familiæ, qui per tres menses Dyfenteria laboraverat, ac frustra pluri-

Het hout van 't witte is veel bekwaamer tot praauwen, om dat 't wel ligt opzwelt, en 't water inzuygt, maar ook weder ligt opdroogt, en niet scheurt; daar en tegen 't roode geslagt is roffer van hout, zwelt mede licht op, maar in 't droogen scheurt het, daarom werd 't witte meest aangeplant, en 't roode voor wilt gehouden.

De twintigste Plaat

Vertoont een Tak van de Titti-Boom.
Alwaar Lett. A. de vrucht aanwys,
B. De Zaat-korrel.

O B S E R V A T I O.

De Titti-Boom wert by Valent. in de beschryving van Amboina. p. 221. mede vermeld, en op de Plaat onder No. LV. verbeeldt.

XVI. H O O F D S T U K.

Strand Tittie-Boom.

Dit is een strand-geslagte van Titti, veel lager en dunner van stam dan de voorgaande, die ook meest krom is, en voorwaarts bellende, niet veel dikker dan een dye, zomtyds als een man, de takken zyn weinig en krom, swartachtig van schorsse, ruyg en knobbelachtig van de littekenen der afgevalle bladeren, van binnen met een woos merg, aan 't uitterste der zelfverstaen de bladeren digt agter malkanderen, twee en twee tegens malkander, en een schuyns kruys makende, dezelve zyn die van Titti meest gelyk, dog korter en slapper, zy hebben de gedaante van 't platte van een riem, te weten agter smal, vooren breed en rond, met een stompe spitze, negen en tien duymen lang, zes en zeven breed, boven glad, maar van onderen woolachtig, met veele dikke en zeer schuynze ribben, staande op korte dikke stelen, die van onderen wat paars zyn, gelyk ook de middel-ribben.

De bloemen komen voort op korte dikke steelen, eerst vertonende een digt kroontje van spitze knoppen, staande 't langste in de midden, waar uit de bloemen werden: De bloemen gelyken die van Manoor, dog hebben langere balzen, gemaakt van zeven of agt blaadjes, die wyd geopent staan, en met haar eynden opwaarts gebogen, wyl- wit, eenigzints wel riekende, dog slap en licht afvallende, agter latende een lang draatje, op een groen knopje, daar uit de vrucht werd. Dezelve gelykt een half volwassene vyge, of de vrucht van Siri Boppar, kaasvormig, groen, ten laatste rookachtig, boven op met een graauw cirkeltje, en pleyn daar binnen, daar ze ook wat bartachtig is, en voort van binnen met een woos en droog merg gevult.

Het hout is wit, week, en ondeugent: Hy waft op steenige stranden, die aan de voet van 't leege gebergte zyn, even aan de rant van 't bosch voor overbellende, als of hy van de andere ruygte gedrukt wierde.

Naam. In 't Latyn Tittius Litorea, in 't Maleyts by zommige Titti Laut. Amboinisch op Hitoe Saoly en Aylaun Umali, op Leytimor Mahecul en Aylaun Maccur, andere noemen hem in 't Maleyts Pamali, dat is ongelukkig blad, om dat de visschers dit blad voor ongelukkig houden om visschen te vangen, als zy het by bun in de praauw hebben.

Plaats. Men vind dit boompje hier en daar een, op afgevallene en eenzaame steenachtige stranden, meest op de Kust van Hitoe, en kleen Ceram.

Gebruik. Het heeft ook geen zonderlyk gebruik, nog van hout, nog van bladeren, zynde daar en boven, als gezegt, by de Amboinsche visschers een gebaat gewas, zo datze onder de timmerbouten dezes Boeks getrokken is, slegts voor een maagschap met 't voorgaande Titti. De schorsse des stams heeft egter nog een medicinaal gebruik, want een stukje daar van een vinger lang in 't vierkant, met ruym zo veel schorsse van de wortel van Soccus Saxatilis, in water gekookt en gedronken, geneest de verouderde roode loop, zynde in myn buys aan een drie-jarig kind geprobeert, dat wel drie maanden aan roode melizoen gegaan,